

Науковій бібліотеці Інституту історії України НАН України – 80

Влітку 2016 р. науковці, читацька громада відзначали 80-річчя від дня заснування Інституту історії України НАН України. Відповідно до постанови ЦК КП(Б)У про заснування науково-дослідної установи історичного профілю в системі Академії наук УСРР 23 липня 1936 р. був створений Інститут історії України НАН України.

Одночасно з Інститутом розпочала своє існування й наукова бібліотека. 22 грудня 1936 р. з'явився перший запис в інвентарній книзі, що поклав початок функціонуванню цього важливого для науково-дослідного інституту підрозділу.

Значну частину надбаного бібліотечного фонду становили унікальні стародруки, дорадянські видання. Документально оформлених на належному рівні паперів про джерела поповнення бібліотеки, на жаль, не збереглося. Правда, частково пояснити ситуацію можуть самі книги, а, точніше, есклібри або штампи на них, дарчі підписи. Вони дають змогу прослідкувати «шлях» видання від друкарні через різних власників до бібліотеки Інституту історії України.

Велика кількість друкованої продукції надійшла до бібліотеки в різний час з приватних бібліотек В. Б. Антоновича, М. С. Грушевського, Д. І. Дорошенка, П. Г. Житецького, А. П. Ковалівського, М. М. Кордуби, І. Г. Турцевича, інших відомих учених. Особливо багато видань було надіслано з різних регіонів України і Росії до бібліотеки тогочасної Всеукраїнської Асоціації марксистсько-ленінських інститутів, а вже звідти вони потрапили до бібліотеки новоствореного Інституту історії України. Завдяки наполегливій праці співробітників Інституту за порівняно короткий час вдалося зібрати та укомплектувати унікальну за своєю науковою цінністю книгозбірню, яка стала невичерпним джерелом знань для багатьох поколінь суспільствознавців, у першу чергу істориків.

У роки радянсько-німецької війни більшість книжкового фонду залишилася в окупованому німецькими військами Києві. Нацистські загарбники завдали величезних збитків науковим установам міста, у т. ч. і бібліотекам. Ось як писала про ті часи Н. Полонська-Василенко: «Холодні приміщення, зруйновані бібліотеки, перекидання інститутів з одного приміщення до другого. В січні 1942 р. Українську Академію Наук закрито. Багато скарбів, зокрема книжкових, вивезено окупантами до Німеччини».

На момент повернення Інституту до Києва у 1944 р. фонди бібліотеки нараховували менше 20 тисяч книжок. Багато видань зникло, значна частина книжкового фонду була зіпсована. Тому бібліотека почала посилено комплектуватися: закупували літературу в магазинах, на букіністичних розкладках, розшукували, проводили обмін з іншими установами і, по можливості, доукомплектовували втрачені видання.

Певна частина книжкового фонду потрапила до бібліотеки Інституту після ліквідації його львівського відділу у 1946 р. Більше 11 тисяч книжок було передано до бібліотеки після входження до складу Інституту Комісії з історії Великої Вітчизняної війни АН УРСР. Оскільки всі каталоги під час війни загинули, багато часу співробітники бібліотеки витрачали на відновлення каталогів, передусім алфавітного. Вже наприкінці 1949 р. цю роботу вдалося завершити.

У жовтні 1950-го було утворено так званий спецфонд, до якого потрапили книги зарубіжної україністики та окремі ви-

дання 1920–1930-х рр. На довгі роки вони стали майже недосяжними для основної маси фахівців.

З 1960 р., після переїзду Інституту до будинку по вулиці Кірова (нині – М. Грушевського), 4, книжкові фонди постійно зберігаються в п'яти спеціальних книгосховищах. Видання розташовані за тематикою й розділені за хронологічним принципом. У розпорядженні користувачів є велика кількість біографічних довідників і покажчиків з історії, енциклопедій, словників, альбомів, атласів тощо. Додатково зібрано літературу з філософії, психології, логіки, політології, яка також має відповідні підрозділи. Та найбільшу цінність для науковців, зрозуміло, становлять історичні праці, які в хронологічному порядку розміщені за розділами «Історія України», «Історія СРСР» і «Загальна історія», «Допоміжні історичні дисципліни», «Енциклопедії, словники», «Історичне краєзнавство» та ін.

У процесі творчих пошуків учені насамперед спираються на документальні джерела – опубліковані літописи, законодавчі акти, збірки документів з певних проблем чи певного історичного періоду, яких у бібліотеці налічується багато сотень. Це, зокрема, фундаментальні публікації про козаччину «Джерела до історії України-Руси», «Архив Юго-Западной России», «Акты Западной России» та ін.; епохальний твір М. Грушевського «Історія України-Руси»; найкращі надбання української історіографічної спадщини – твори В. Антоновича, Д. Багалія, В. Голобуцького, М. Костомарова, П. Куліша, О. Лазаревського, М. Маркевича, Д. Яворницького.

Не можна не згадати численні комплекти старовинних журналів. Самі назви красномовно засвідчують тематичну спрямованість цих періодичних видань. Особливе місце у бібліотечних фондах займає часопис «Киевская старина» (1882–1906), переважна більшість номерів якого належала раніше бібліотеці Київської духовної академії. Користуються підвищеним попитом у дослідників «Записки НТШ» (1892–1937), «Літературно-науковий вістник» (1898–1931), «Отечественные записки» (1846–1884), «Русская старина» (1870–1907), «Русский вестник» (1819–1905), «Труды Киевской духовной академии» (1862–1911), «Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских» (1846–1848, 1858–1915), «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца» (1888–1896, 1898–1914) та ін. На зберіганні є і повний комплект «Українського історичного журналу» (з 1957 р.).

Із здобуттям Україною незалежності спецфонд бібліотеки був ліквідований. Вчені отримали доступ до раніше заборонених праць. Таким чином, наукова бібліотека Інституту перетворилася на осередок поглибленого вивчення минулого України на основі достовірних джерел.

Усі надходження до бібліотеки оперативно відображаються в алфавітному та систематичному каталогах. В останні десятиліття тут з'явилися нові тематичні підрозділи, зокрема, «Голокост», «Етнополітика», «Історична біографістика», «Історія окремих народів на території України», «Історія ОУН та УПА», «Національна пам'ять», «Персоналії істориків», «Політика і держава», «Політичні партії України», «Регіональна історія», «Україна незалежна».

Новий етап діяльності наукової бібліотеки розпочався із технічною «революцією» в Інституті, що відбулася на зламі століть. Упровадження комп'ютерних технологій дало змогу

органічно поєднати традиційні й нові форми інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів.

1 квітня 2003 р. бібліотеку реорганізували в науково-інформаційний відділ Інституту (зараз – відділ науково-технічної інформації). Нині тут працює чотири співробітники: зав. відділу Л. Я. Муха, головний бібліограф І. Л. Островська, два провідних бібліотекарі – О. І. Ваславик і А. В. Невмержицька. Працівниками відділу науково-технічної інформації ведеться електронний каталог бази даних Інституту, який постійно поповнюється новими надходженнями вітчизняної та іноземної літератури. Також в електронному варіанті у міру надходження реєструються періодичні видання, ведеться розпис картотеки праць співробітників Інституту. За 2006–2015 рр. картотека «Праці співробітників Інституту історії України НАН України» поповнилася 10 140 картками і нині налічує 19 720 електронних документів.

Інститутська бібліотека активно допомагає науковцям у їх нагнених і наполегливій праці. Так, упродовж 2003–2013 рр. наші працівники здійснювали інформаційно-бібліотечне забезпечення підготовки до друку багатотомної «Енциклопедії історії України», інших фундаментальних видань з вітчизняної історії. Ще на початку 80-х рр. співробітники бібліотеки розпочали наповнення каталогу «Історія міста Києва». Завдяки цій наполегливій і копійчій роботі у 2000–2001 рр. вийшов друком науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія міста Києва з найдавніших часів до 2000 року: Науко.-допом. бібліогр. покажчик» (у 3 т., 14 кн.). Покажчик вміщує полімовні бібліографічні відомості про книжкові та періодичні видання, що вийшли на теренах України і за її межами та висвітлюють історію, культуру міста Києва з XVII ст. до 2000 р.

У друкованому органі Інституту історії України та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України «Український історичний журнал», який виходить у Києві з 1957 р., співробітниками відділу ведуться постійні рубрики: «Нові надходження до бібліотеки Інституту історії України НАН України» та «Наукова література, видана Інститутом історії України НАН України».

З 1968 р. ми друкуємо «Український історичний журнал: Систематичний покажчик». Покажчик видається за постановою вченої ради Інституту. Працівниками відділу науково-технічної інформації Інституту історії України підготовлено систематичний покажчик змісту журналу за 2002–2011 рр., який є продовженням попередніх випусків. Розташування матеріалу в покажчику систематичне. Великої зручності йому надає іменний покажчик.

Підготовлено і видано «Праці Інституту історії України НАН України (1988–2005рр.): Бібліографічний покажчик» / уклад.: Л. Я. Муха, І. Л. Островська, А. В. Невмержицька, І. В. Рознюк. – К., 2006. – 597 с. У посібнику відображенні всі видання Інституту історії за останні 18 років, які друкувалися на власній поліграфічній базі.

Одним із важливих напрямів діяльності відділу науково-технічної інформації є підготовка і публікація «Каталогу видань Інституту історії України НАН України», який був започаткований у 2006 р.

У каталозі відбита наукова продукція Інституту, яка видається поліграфічною дільницею комп'ютерно-видавничого відділу. Каталог знайомить наукову та культурну громадськість з видавничою діяльністю провідного закладу в галузі вітчизняної історії. Представлені видання дають уявлення про основні напрями наукової діяльності Інституту.

Працівники відділу постійно організовують книжкові виставки до наукових конференцій, методологічних семінарів, круглих столів тощо. Цікаві експозиції наукових видань були організовані під час проведення таких заходів, як: «Вітчизняна війна 1812 року в контексті поступу всесвітньої історії», «Сучасна українська історіографія в інтелектуальних вимірах пострадянського культурного простору», «Ментальні мапи як інструментарій історика», «Перспективи вивчення історії Української революції (з нагоди 95-ї річниці проголошення УНР)», «Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні засади державотворення», «Історія сталінізму. Радянські нації та національна політика у 1920–1950-х роках», «Світовий досвід збереження культурно-історичних цінностей в умовах глобалізації», «Викладання більшових точок історії України ХХ століття у школах», «Суспільно-політична модернізація в країнах світу та її демократичний потенціал», «Візантійська спадщина Русі-України (X–XVII ст.)», «Українська гетьманська держава на соціополітичній мапі ранньомодерної Європи: типове й унікальне», «Національне питання в Україні: виклики сучасності, уроки історії», «Кримська (Ялтинська) конференція 1945 року: історичні уроки та актуальні проблеми світового устрою», «Перебудова: український контекст (до 30-річчя проголошення курсу)», «Шлях до незалежності: до 25-річчя прийняття Декларації про державний суверенітет України», «Історик та влада: наукові школи, генерації, співтовариства».

Упродовж останніх десятиліть відділ науково-технічної інформації веде активну роботу щодо розповсюдження з обмінно-резервного фонду наукової літератури, видрукованої редакційно-видавничим відділом Інституту. Література передається по книгообміну та як дари різним вищим навчальним закладам, установам, організаціям, окремим особам, які виявляють інтерес до історії України, тощо.

На базі Інституту історії України НАН України проходять навчальну практику студенти вищів, а саме: Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Київського університету ім. Б. Грінченка. Відділ науково-технічної інформації проводить практичні заняття з каталогізацій, обробки документів, з користування каталогами (алфавітним, систематичним, авторефератів та дисертацій, картотекою праць співробітників Інституту, каталогами іноземних видань), підбирає наукову літературу для написання дипломних та курсових робіт.

Відділ науково-технічної інформації плідно співпрацює з «Київською Малою академією наук учнівської молоді», секціями «Історія України», «Всесвітня історія» та секцією «Історичне краєзнавство», допомагаючи творчо обдарованим учням-членам МАН науковою літературою для написання науково-дослідних робіт. Кожного року співробітники відділу підбирають з обмінно-резервного фонду книжки для нагородження переможців ІІ (міського) етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів МАН секцій відділення історії, а також учителів шкіл та членів журі.

Сучасний стан наукової бібліотеки, її досягнення і успіхи – це результат багаторічної копійчкої праці всіх поколінь її керівників, співробітників, фахівців, відданих обраній професії, основна мета якої – забезпечення збереження історико-культурної пам'яті українського народу.

Людмила Муха,
зав. відділу наук.-техн. інформації
Інституту історії України НАН України